

Andrzej M. Wyrwa, Ewa Springer, Elżbieta Mucha, Beata Widelska, Ludwik Fijał

Łekno, gm. Wągrowiec, woj. pilskie.
Stanowisko nr 3. Grunty wsi
Tarnowo Pałuckie

Informator Archeologiczny : badania 19, 134-136

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W nawiązaniu do badań z 1983 r. kontynuowano sondazowe prace wykopaliskowe.

Stanowisko nr 4 w Leknie /numeracja wg W. Hansla/ określane jest w literaturze jako podgródzie lub osada przyrodowa. Jest ono usytuowane po zachodniej stronie jeziora leknieńskiego i na zachód od stanowiska nr 3. Teren jest wydłużonym owalem rozciągającym się na linii E-W. Granicę północną stanowiska tworzy południowo-zachodni brzeg jeziora, południową - określa zasięg pola uprawnego ob. B. Wittia, zachodnią - pas zarodli ciągnących się na linii N-S przed bagnistym obszarom /obecnie podmokła łąka/ od strony zachodniej. Granica wschodnia wydzielona jest umownie i stanowi ją linia arowa oddzielająca stanowisko nr 3 od stanowiska nr 4, biegnąca na linii N-S między pierwszym a drugim hektarem /1 ha - stan. nr 3/. Kulminację stanowiska nr 4 stanowi niewielki garb terenowy /wys. ok. 11 m - wg reperu na stanowisku nr 3 o wartości 11,95/. Garb ten biegnie na linii N-S. Grunty stan. nr 3 i 4 są obecnie własnością prywatną ob. B. Wittia. Celem badań było szczegółowe rozpoznanie jego charakteru /osada przyrodowa czy podgródzie?/ i sprezyrowanie jego chronologii. Badania prowadzono metodą sondazy. Wytyczono dwa wykopy:

Wykop I o długości 5 m i szerokości 3 m, wytyczono w arze 58 A-B /3 x 4 m w arze 58 A i 3 x 1 m w arze 58 B/ w pobliżu umownej i zachodniej granicy stanowiska nr 4, przy pasie zarodli od strony wschodniej. Eksploatację prowadzono warstwami kulturowymi, a w ich ramach warstwami mechanicznymi.

Warstwę I stanowiła szaro-brunatna, dość tłusta ziemia próchnicza /humus/. Wydobyto z niej duże ilości ceramiki naczyniowej, w warstwie tej występują drobne /tłuczeń/ i większe fr. cegieł rozrzucone prawdopodobnie z rumowiska na stanowisku nr 3, duże fragmenty żużla żelaznego. Znalaziono też fr. poroża, fr. przedmiotów żelaznych, kości zwierzęce i rozrzucone kości ludzkie. W trakcie eksploatacji warstwy I zaobserwowano występujące na jej powierzchni ciemne plamy, które określono jako obiekty kulturowe - obiekty nr 1 i nr 2, wchodzące w warstwę II.

Obiekt nr 1 występuje na spągu warstwy I i stropie II przy zachodniej ścianie wykopu, stanowi go szaro-brunatna ziemia humusowa z drobinami piasku. Z "obektu" wydobyto materiał ceramiczny i osteologiczny.

Obiekt nr 2 stanowi ciemno-brunatna /brązowa/ ziemia próchnicza przemieszana z margletem i drobnymi drobinami gliny, wchodzi w wschodnią ścianę wykopu; odsłonięto go tylko częściowo, brak materiału zabytkowego. W części środkowej wykopu na gł. 10 m zarysował się owal szaro-brunatnej próchnicy z drobinami piasku. Znalaziono w niej fr. ceramiki naczyniowej. "Obiekt" zalegał do głębokości ok. 9,75 m.

Warstwę II w wykopie I stanowi szaro-brunatna próchnica o odcieniu żółtym z nielicznymi drobinami węgla drzewnego, grudkami gliny - wszystko przemieszane z drobnoziarnistym piaskiem calcowym. Eksploatację w wykopie zakończono.

Charakter odsłoniętych "obektów" na obecnym etapie badań ze względu na bardzo mały obszar eksploatacji jest trudny do określenia. Nie natrafiono na żadne konstrukcje drewniane. Chronologia warstw zostanie ustalona po analizie materiału ceramicznego i zabytków wydzielonych. Z warstw pobrano próbkę geologiczną,ichtologiczną, dendrologiczną itp.

Wykop II o długości 5 m, szerokości 3 m usytuowano w arze 54 ćw. B na 3 ha siatki arowej. Wykop ten położony jest na kulminacji garbu terenowego biegnącego przez stanowisko nr 4 po linii N-S. Badania prowadzono warstwami mechanicznymi w ramach warstw kulturowych.

Warstwa I /humus/ stanowi ciemno-brunatna próchnica z dużą ilością ceramiki naczyniowej, drobnych okruców cegły, kości zwierzęcych i ludzkich oraz przedmiotów metalowych, szkła itp. Występują też okrucy intensywnie przepalanej gliny /polepy/ i drobinny węgla drzewnego. Polepa z warstwy I stanowi fragmenty obiektu zalegającego w warstwie II, gdzie dostała się w wyniku głębokiej orki /przemieszanie/.

Warstwa II. Stanowi ją szaro-brunatna próchnica z drobinami polepy i soczewkami popiołu. Wyróżniono ją ze względu na zakłócenia spowodowane występowaniem w niej dużych płaszczyzn polepy barwy ceglano-żółtej. Wstępnie określa się, że polepa ta stanowi prawdopodobnie "podłogę" /?/ bliżej jeszcze nie określonej budowli. Dotychczas odsłonięto tylko jej fragmenty: "ścianę" północną, wschodnią i narożnik północno-wschodni. Pozostałe części /nieeksploataowane/ kontynuuje się w kierunku południowym i zachodnim. Polepa w eksploataowanym wykopie ma miąższość od 7 do 10 i więcej cm - zalega na szaro-brunatnej ziemi próchniczej. Głina /polepa/ ma barwę żółtą, brunatną, ceglastą. Widoczne są na niej ślady odcisków traw i słomy oraz ośladania ognia. Na kierunku E-W została ona zniszczona przez głęboką orkę /ślady brzd o szer. ok. 20 cm/. Ze względu na zbyt małą płaszczyznę obserwacji nie ustalono jeszcze dokładnie charakteru i znaczenia odsłoniętego obiektu, pełniejsza odpowiedź będzie możliwa dopiero po następnych sezonach. Pod "podłogą" w części południowo-wschodniej zalegania polepy znaleziono skupisko słomy /mierzwę?/. W glinie znaleziono także bryły żużla. Z warstwy wydobyto duże ilości ceramiki naczyniowej kości zwierzęcych, łusek rybich i przedmiotów metalowych. Pod "podłogą" zaobserwowano cienką warstwę ciemnoszarej próchnicy z dużą ilością zwęglonego drewna.

Warstwa III płaszczyzna próchnica barwy szaro-brunatnej. W warstwie tej odsłonięto kilka skupisk ceramiki naczyniowej. Wokół jednego ze skupisk występują soczewki popiołu i fragmenty zwęglonego drewna. Z warstwy tej wydobyto łuski rybne, kości zwierzęce itd. Eksploatacji w wykopie ze względu na złe warunki atmosferyczne nie zakończono.

Badania będą kontynuowane.

LEKNO, gm. Wągrowiec
woj. piaskie
Stanowisko nr 3
Grunty wsi Tarnowo Pańskie

Konserwator Zabytków Archeologicznych
w Pile

Badania prowadził dr Andrzej M. Wyrwa /archeolog, historyk/
przy współpracy mgr Ewy Springer /archeolog/, mgr Elżbiety
Mucha /antropolog/, mgr Beaty Wideliskiej /antropolog/, mgr.
Ludwika Fijała /plastyk/.

Finansowali WKZ w Pile, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Krajowa Rada Akademicka ZMW, Czwarły sezon badań, Klasztor cysterski - II poł. XII-XVIII/?, cmentarzysko szkieletowe - ok. XIII-XIV wiek /?/, relikty romańskiej rotundy - ok. XI w. /?/, grób wczesnośredniowieczny - IX/?-XI/?/.

W nawiązaniu do badań z lat 1982-1984 kontynuowano prace wykopaliskowe w zachodniej /sektor A/ i wschodniej /sektor B/ części pocysterskiego obiektu sakralnego. Badano także cmentarzysko szkieletowe oraz warstwy kulturowe sprzed osadnictwa cysterskiego - grób wczesnośredniowieczny i relikty romańskiej rotundy.

W trakcie badań pocysterskiego obiektu sakralnego odsłonięto: 1. prostokątne prezbiterium, 2. półokrągłą apsydę, 3. dalsze fragmenty muru południowego kościoła, 4. fragmenty muru północnego kościoła oraz 5. fragmenty fundamentów przylegających do muru północnego kościoła cysterskiego i prostokątnego przęsia prezbiterialnego o bliżej jeszcze nie określonym charakterze.

Przęsio ma wymiary /średnio/ ok. 6,85 m dł. i szer. 8,4 m. Łączna jego powierzchnia wynosi ok. 42,56 m². Fundamenty prezbiterium wykonane są w wątku opus emplectum, ich szerokość waha się w granicy 1,80-1,70 m. Od strony zachodniej /wnętrza kościoła/ jest ono zamknięte fundamentem pod łuk tęczyowy o szerokości ok. 1,5 m. Kamienie w fundamentach łączone są zaprawą wapienną barwy białej i szaro-żółtą gliną. Między kamieniami znajdują się również grudki zaprawy różowej z gipsu jastrychowego. Fundamenty zalegają na głębokość ok. 1,33 m. Wkopane są one w warstwy walowe, a przede wszystkim majdanowe grodu.

Prezbiterium kościoła cysterskiego od strony wschodniej zamknięte jest półokrągłą apsydą. Apsyda ma kształt 1/2 elipsy, jej obwód wynosi ok. 13 m. Wnętrze apsydy wypełnione jest dużymi i średnimi otoczkami granitowo-piaskowcowymi. Dotychczas nie zauważono, aby kamienie te były łączone zaprawą wapienną. Łączy je prawdopodobnie szaro-żółta glina analogiczna /makroskopowo/, jak w fundamentach przęsia prezbiterialnego. Odsłonięto również dalsze części fundamentów południowego i północnego kościoła wraz z północno-wschodnim narożnikiem. W sektorze wschodnim fundamenty te mają szerokość ok. 1,90-2,00 m. Wykonane są z otoczków granitowo-piaskowcowych, łączonych zaprawą wapienną barwy białej, między kamieniami znajdują się również grudki drobnej zaprawy różowej. Całość wykonana jest w wątku opus emplectum. Wg obecnego stanu badań zauważyć jednak należy, że między szerokością murów w sektorze wschodnim i zachodnim istnieje duża różnica - sektor wschodni 1,90, sektor zachodni 1,30-1,10 m. Wstępnie przypuszczać należy, że możemy tu mieć do czynienia z kilkoma fazami budowy lub przebudowy kościoła czy też z wcześniejszymi konstrukcjami architektonicznymi, na których został pobudowany kościół cysterski. Kwestie te zostaną prawdopodobnie rozwiązane w trakcie dalszych badań przez połączenie części wschodniej i zachodniej badanego obiektu. Obecnie należy te dane traktować jako informację wstępną. W nawie głównej odsłonięto duży fr. zaprawy wapiennej, którą wstępnie interpretujemy jako pozostałość wyłewu pod posadzkę kościoła cysterskiego. Zaprawa ma barwę białą - spoczywa na gruzowisku - pochodzącym prawdopodobnie z rumowiska rotundy lub bezpośrednio na ciemno-brunatnej ziemi.

W dalszym ciągu odsłaniano rotundę. Odkryto prawie pełen jej plan. Nie odsłonięto tylko fragmentów, w których przetęgają świątki. Nie posiadamy również pełnego jej obrazu w części wschodniej, bowiem na jej fundamentach zalegają fundamenty prostokątnego przęsia prezbiterialnego. Rotunda lekneńska wg obecnych obserwacji w korpusie ma plan zbliżony do nieregularnego koła, szczególnie w części północno-zachodniej korpusu. Nie znamy też pełnego obrazu apsydy rotundy ze względu na zakłócenia spowodowane przez mur pod łuk tęczyowy. Wymiary korpusu i apsydy rotundy podane w "Informatorze - badania 1984" dotyczą nie uległy zmianom. Fundamenty rotundy zalegają na głębokość ok. 1,25 m. Wykonane są z otoczków granitowo-piaskowcowych łączonych zaprawą z gipsu jastrychowego na drutko. Szczegółowy skład zaprawy rotundy lekneńskiej i jej właściwości zostaną przez dr. Sł. Skibińskiego ustalone /analizy fizyko-chemiczne/. Odsłonięto także fr. muru rotundy /w apsydzie i przy części północno-zachodniej korpusu/. Mur w apsydzie występuje in situ, a przy północno-zachodniej części korpusu jest przewrócony w kierunku północnym. Jest on wykonany z luźnych płyt piaskowcowych układanych na zaprawie jastrychowej przez całą grubość muru cienkimi warstwami, techniką zwaną opus incertum. Fundamenty rotundy wkopane zostały w warstwy majdanowe grodu.

W dalszym ciągu badano również relikty konstrukcji walowych grodu. W kilku punktach przebadano fragmenty majdanu. W trakcie eksploracji wykupu VIp i IX cz. północno-wschodniej osiągnięto poziom calca. W wykopach tych wyodrębniono VII warstw kulturowych: warstwa I - humus, IIa - warstwa gruzowiskowa powstała w czasie niszczenia kościoła cysterskiego /?/, IIb - warstwa budowlana /?/ z okresu budowy rotundy /?/, III-VI - warstwy majdanowe grodu, zakłócone przez budowę rotundy i kościoła cysterskiego, warstwa VII - calec.

Z warstw III-VI wydobyto duże ilości ceramiki naczytelowej, kości zwierzęcych /wg analizy paleozoologicznej występują tam kości świni, owcy, kozy, bydła, nieliczne kości konia, psa, sarna, zająca, niedźwiedzia, ptaków oraz ryb/. Odsłonięto także dalsze ślady konstrukcji drewniano-ziemnych. Na części wschodniej wału zaobserwowano intensywne ślady działania ognia. Konstrukcje drewniane mają charakter przekładkowo-rusztowy. Wydobyto również półfabrykaty i narzędzia kościane, przedmioty gliniane, ciężarki do sieci itp. Badania grodu są w fazie początkowej i będą kontynuowane w następujących sezonach.

Badano również cmentarzysko szkieletowe. Wydobyto w br. 18 szkieletów. Obecne badania odnośnie populacji lekneńskiej potwierdzają spostrzeżenia z lat ubiegłych. W roku bieżącym w oparciu o wartość wskaźnika szerokościowo-długościowego czaszek męskich obliczono przypuszczalną chronologię badanego cmentarzyska. Przy wielu zastrzeżeniach /mikroelementy i migracyjnych/ populacja z cmentarzyska w Leknie na obecnym etapie badań może być datowana w przedziale chronologicznym od XIII do XIV wieku. Spostrzeżenia te będą weryfikowane w trakcie dalszych badań.

W trakcie wykopalisk wydobyto duże ilości ceramiki naczyniowej, budowlanej, fragmenty szkła witrażowego, monety wczesnośredniowieczne oraz kości zwierzęce i ludzkie. Wydobyto również bardzo duże ilości ornamentowanych detali architektonicznych, wykonanych z gipsu jastrychowego. Ornament został wykonany w formie wypukłych reliefów roślinno-geometrycznych i zoomorficznych. Na kilku z nich zaobserwowano ślady malatury. Blizsze dane /chronologia, typologia i ich charakter/ zostaną podane po szczegółowym opracowaniu.

Badania będą kontynuowane.

ŁÓDŹ
ul. Chocianowicka 103
Stanowisko 1

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne
w Łodzi

Badania prowadził mgr Mieczysław Góra. Finansował WKZ w Łodzi. Pierwszy sezon badań. Osada otwarta /XI-XII w. /.

Prace wykopaliskowe w Łodzi, przy ul. Chocianowickiej nad rzeką Ner koncentrowały się na obszarze pól położonych na wysokim cyplu nadrzecznym, około 2 km na zachód od zajezdni tramwajowej.

Istnienie stanowiska sygnalizował dr Henryk Wiklak, który podczas badań powierzchniowych w 1971 r. na obszarze pól w Chocianowicach, natrafił na liczne ułamki naczyń glinianych z okresu wczesnego średniowiecza. W 1979 r. mgr Wiesław Stępień z Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi wykonał serię zdjęć lotniczych celem zlokalizowania osady. Wypowiano wtedy do stacjonarnych badań pole H. Wojtasiaka, położone nad Nerem. W 1980 r. mgr Mieczysław Góra dokonał na tym polu licznych wierceń ręcznym świdrem i zlokalizował pod warstwą orną 3 jamy osadnicze.

Efektem tych badań było potwierdzenie obecności w tym rejonie niewielkiego skupiska osadniczego w postaci 3 wczesnośredniowiecznych jam osadniczych z XI-XII w. Były to w rzucie płaskim duże nieregularne elipsy o wymiarach 2 x 3 m i głębokości dochodzącej do 80 cm od powierzchni ziemi. Zawartość tych jam stanowiła czarna, przepalona ziemia. W ich wypełniskach znaleziono znaczne ilości ułamków naczyń glinianych, kości zwierzęce, glinianą pokępcę, węgle drzewne oraz fragment przęśnika glinianego. Pomimo że jest to materiał wyraźnie szczątkowy, świadczy jednak o istnieniu w tym miejscu średniowiecznej osady.

Badania będą kontynuowane.

ŁUSZCZÓW, gm. Uchanie
woj. zamojskie
Stanowisko 1

patrz
epoka brązu

ŁYKOWO, gm. Dygowo
woj. kossalińskie
Stanowisko 2

Muzeum Okręgowe
Konservator Zabytków Archeologicznych
w Koszalinie

Badania prowadzili mgr Henryk Janocha /autor sprawozdania/
i mgr Franciszek Lachowicz. Pierwszy sezon badań. Osada przy-
godowa okres wczesnośredniowieczny /IX-X/XI w. /.

Stanowisko położone jest na północno-wschodnim brzegu rzeki Parsęty, w odległości 750 m na północny zachód od skraju wsi Łykowo, 1,250 m na północ od PGR Poczernino i około 250 m na południowy wschód od grodziska w Kłopotowie stan. 1. Osada zajmuje lekko kopulaste wzniesienie w pradolinie rzeki Parsęty, systematycznie niszczone przez rzekę. W ciągu 5 lat woda zniszczyła około 7-10 m wyniesienia i tyleż też przesunęła swoje koryto na północny wschód.

Osada została odkryta w 1885 r. przez dwóch mieszkańców Łykowa R. Pawlika i R. Pirowicza. Uchwytna wielkość zachowanego wzniesienia i osady wynosi: długość na N-S ca 50 m, a maksymalna szerokość na W-E 30 m, zaś maksymalna wysokość w stosunku do powierzchni wody rzeki Parsęty wynosi ca 3 m. Od strony północno-wschodniej lądu osada była prawdopodobnie otoczona fosą o szerokości przesiado 4-5 m, której resztki uchwycono na długości ca 35 m i głębokości ca 1 m. Od strony południowo-zachodniej broniła była bezpośrednio wodami rzeki Parsęty.

Zakres prac badawczych był stosunkowo niewielki. Przeprowadzono je od strony koryta rzeki. W odsłoniętej części wyróżniono następujący układ nawarstwień: - warstwa I, to jasny drobnoziarnisty piasek o miąższości do 1 m. Bez materiału zabytkowego; - warstwa II, to intensywna spalenizna o miąższości ca 30-50 cm, z resztkami spalonych belek oraz licznymi ruchomymi zabytkami w postaci ułamków naczyń glinianych i kości zwierzęcych; - warstwa III, to szaroszły sypki piasek z zalciami spalenizny o miąższości ca 50 m; - warstwa IV, to drugi układ intensywnie spalenizny zmieszanej z piaskiem, wśród której można wyróżnić fragmenty mocno spalonych belek. Podobnie, jak w pierwszej wystąpiły tu dość liczne ułamki naczyń glinianych. Spalenizna zalega na dużych głazach kamiennych przesypanych piaskiem i resztkami zalców wspomnianej spalenizny. Podłoże z głazów kamiennych zalega nawet poniżej obecnego poziomu rzeki Parsęty. Stanowiły one prawdopodobnie umocnienie terenu przed niszczącym działaniem rzeki.